

3.9. Резильєнтність виробничого та інноваційного потенціалу країни в умовах повномасштабної війни

*Ткаченко І. П.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та бухгалтерського обліку,
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті*

Отримання Україною 1 грудня 2005 року статусу країни з ринковою економікою, який був офіційно наданий Євросоюзом та 17 лютого 2006 року Сполученими Штатами Америки визначило початок якісно нового етапу її розвитку, з розширенням горизонтів ринкових перетворень, пошуком адекватних сучасним викликам ефективних методів досягнення світової конкурентоздатності, створенням дієвого механізму міжнародного партнерства нашої держави, вбудованого в архітектоніку глобальних процесів.

Перехід України до нового етапу становлення та розвитку ринкових відносин гальмувався об'єктивними та суб'єктивними перепонами визначеними девіацією, зумовленою комплексом екзогенних чинників, пов'язаних з інтеграційними процесами та ендогенних чинників, які характеризувались недостатнім рівнем готовності суб'єктів економіки до змін. Відкриття кордонів та розвиток ринкової економіки в Україні призвело до зростання конкуренції на внутрішньому ринку, яку не витримали українські підприємства, непристосовані до змін умов «функціонування», в результаті чого, втративши актуальність внаслідок невідповідності виробничого й інтелектуального потенціалу запитам в першу чергу індустрії, були змушені припинити свою діяльність.

Криза неефективних підприємств - це природне явище для ринкової економіки. Однак істотний вплив слабкої зацікавленості державного сектору цими питаннями в Україні визначив суттєву тенденцію формування додаткових загроз для ефективного ведення бізнесу та забезпечення національної безпеки. Водночас глобалізація економіки призвела і продовжує призводити до обмеженої можливості регулювання ринку і системи виробництва в межах окремої країни.

Військова агресія росії спричинила неймовірну шкоду не лише стану економіки територіальних громад, руйнування інфраструктури, особливо на сході та півдні України, але й негативно вплинула на процес наповнення бюджетів. Відбулося суттєве скорочення економічної активності суб'єктів господарювання, що зумовило зменшення надходження податків та інших платежів. Основними загрозами та ризиками, які виникають для світової економіки є дестабілізація економіки країн, зростання рівня інфляції,

безробіття, виникнення продовольчої кризи та голоду в деяких країнах світу, підвищення світових цін на сировину [1].

Необхідність розвитку вітчизняної економіки та, особливо, її відновлення в результаті знищення від агресії росії суб'єктів господарювання, втрати логістичних зв'язків з їх контрагентами, супроводжується необхідністю впровадження нового етапу реформ, посилення економічною глобалізацією, зростанням невизначеності та мінливістю умов господарювання. Ці, часто, нищівні виклики вимагають від суб'єктів господарювання швидкої та гнучкої реакції на зміну чинників зовнішнього середовища, які на сьогоднішній момент не мають прецедентів їх нівелювання. Тому адекватним до зазначених викликів має бути імплементація стратегій резильєнтності та збереження керованості суб'єктів господарювання під час війни. Визначення системи антикризового менеджменту суб'єктів господарювання на підконтрольній території України передбачає впровадження ефективних механізмів управління, які даватимуть змогу сприймати зміни, ідентифікувати їх та забезпечити відповідну адаптацію господарської, фінансової та інвестиційної діяльності.

Слід зазначити, в деяких випадках фінансова нестабільність суб'єктів господарювання може бути результатом ринкової взаємодії, при якій перестають функціонувати збиткові фірми, які не змогли організувати ефективну діяльність. За умов порушення взаємозв'язків з контрагентами банкрутство одного суб'єкта може викликати ланцюгову реакцію та стати спусковим гачком фінансово-економічної кризи. Ті втрати, які несе економіка нашої країни від воєнної агресії росії на сьогодні ще важко оцінити. Наслідки війни нашої держави будуть відчутними для більшості країн світу, а їх масштаби будуть залежати від ходу та тривалості війни на території України. Війна в Україні оголила всі вразливі місця світової економіки та світової торгової системи. Енергетичні потрясіння продовжують підвищувати ціни на продовольство та товари на світових ринках і разом із перебоями в ланцюгах постачання призводять до уповільнення виробництва та зростання торгівлі. Ця тенденція спонукала експертів попереджати про голод і стагфляцію. Таким чином, прогнози Міжнародного валютного фонду щодо «втрат і невизначеного майбутнього» стануть більш конкретними, якщо світ не знайде нових підходів до цієї нової реальності [1].

Однозначним є визначення під фінансовою нестабільністю або кризою ми розуміємо такі проблеми у фінансовій системі країни (або їх сукупність), які здійснюють значний негативний вплив на економічну активність.

Слід зазначити, що зниження рівня кризових явищ на підприємствах можливе не лише завдяки покращенню макроекономічних умов

господарювання, а й через збільшення здатності суб'єктів підприємництва до резильєнтності, до оцінювання кризового стану та вміння розробляти і реалізовувати найефективніші антикризові управлінські рішення. Це, в свою чергу, потребує узагальнення існуючих теоретичних досліджень та досягнення практики антикризового управління підприємствами, що повинно ґрунтуватися на своєчасній діагностиці рівня та причин нестабільного (кризового) стану, а також розробці і реалізації ефективних антикризових програм, систем раннього спостереження і реагування.

Таким чином, дослідження функціонування механізму управління суб'єктів господарювання, які знаходяться в кризовому стані в умовах воєнної економіки, та пошук шляхів досягнення резильєнтності та визначення інноваційного потенціалу надзвичайно актуальні. Важливими є також необхідність дослідження бінарності міждисциплінарних зв'язків інтегральної оцінки інвестиційної привабливості та фінансової безпеки суб'єктів господарювання, особливо з визначенням траєкторії досягнення та підвищення резильєнтності до сучасних викликів.

Питанням аналізу банкрутства підприємств в економічній науці приділяється значна увага. Це зумовлене тим, що банкрутство певного суб'єкта господарювання призводить до порушення макроекономічної рівноваги; від того, на скільки об'єктивно проведено оцінку ступеня ймовірності банкрутства підприємства, залежить ціна підприємства, його інвестиційна привабливість, що також негативно відбивається на економічних інтересах держави.

Питання сутності, специфіки, завдань та інструментарію антикризового управління стали предметом наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як Е. Альтман, І. Ансофф, С. Беляєва, П. Грінер, Р. Таффлер, Р. Хіт, І. Бланк, О. Градов, Е. Уткін, Р. Попов, О. Кузьмін, О. Мороз, А. Чернявський, С. Бурий, Л. Лігоненко, В. Гриньова, В. Астахов, А. Грязнова та ін. Таким чином, створено необхідний фундамент для продовження досліджень у напрямку більш повного визначення можливостей та перспектив застосування системи антикризового управління, а також практичних підходів до її вдосконалення. Вагомий внесок в дослідження економіки підприємства в умовах кризи та в теорію антикризового управління зробили такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: І. Булеєв, В. Василенко, В. Загорський, Г. Іванов, В. Козик, Е. Коротков, В. Кошкін, В. Пономаренко, А. Пушкар, О. Терещенко, О. Тридід, А. Штангрет та інші. У працях названих авторів значну увагу приділено питанням ефективності та безпеки роботи підприємства, розробки теорії і практики діагностування кризового стану та загрози банкрутства підприємства.

Попри велику кількість наукових праць і значні досягнення в дослідженні кризових явищ на підприємстві, ряд методологічних та прикладних питань організації розробки та впровадження системи антикризового менеджменту банкрутства підприємства мають різний ступінь розробки, не пов'язані в єдину систему та потребують узагальнення. Сучасні виклики бізнесу, які є результатом воєнної агресії росії, загрози його руйнування та знищення формують нові вимоги до визначення складових системи антикризового менеджменту, забезпечення резильєнтності та фінансової безпеки.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних і організаційних засад функціонування механізму антикризового управління, здатності до резильєнтності та їх інтерпретація, пошук нових елементів системи антикризового менеджменту адекватних рівню загроз та адаптивних до сучасних вимог.

Зниження рівня кризових явищ на підприємствах можливе не лише завдяки покращенню макроекономічних умов господарювання, а й через збільшення здатності суб'єктів підприємництва в оцінюванні кризового стану та вміння розробляти і реалізовувати найефективніші антикризові управлінські рішення, які повинні передбачати оцінку їх інноваційного потенціалу та визначення можливості до його максимально ефективного використання.

Інноваційний потенціал можна виділити в якості основного фактора, що забезпечує ефективний розвиток підприємств в умовах ринку. І саме ідентифікація інноваційного потенціалу, особливо в умовах формування економічних відносин під час війни, та його максимальне використання – це шлях до можливості стабілізації стану та досягнення нового рівня розвитку.

Забезпечення високого рівня розвитку виробничо-технічної бази і якості продукції не уявляється можливим без підвищення інноваційного потенціалу промислових підприємств. Активне нарощування інноваційного потенціалу промислових підприємств може дати відчутний поштовх розвитку вітчизняного виробництва, підвищенню його конкурентоспроможності і економіки країни в цілому. Тому в сучасних економічних умовах особливої актуальності набуває більш глибоке й комплексне методологічне обґрунтування питань оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств, ефективності інновацій, оцінки рівня їх ризикованості.

Питанням інноваційного розвитку підприємств України присвячені фундаментальні праці українських учених Амоші О.І., Андрієнко В.М., Брюховецької Н.Ю., Білопольського М.Г., Василенка О.В., Гейця В.М., Дідченко О.І., Заблоцького Б.Ф., Ільєнкової С.Д., Йохни М.А., Краснокутської Н.В., Нейенбурга В.Є., Павленка І.А., Федулової Л.І. Роль і значення

інноваційної діяльності в забезпеченні ефективного розвитку підприємства і її впливу на економіку держави в цілому досліджені в роботах закордонних учених Балабанова І.Т., Гольдштейна Я.Г., Завліна П.Н., Кокуріна І.Д., Кочеткова С.В., Краюхіна Г.О., Лісіна Б.К., Санто Б., Фатхутдінова Р.А., Шумпетера І., Яковця Ю.В.

Однак низка питань, що стосуються теорії й практики оцінки інноваційного потенціалу промислового підприємства як узагальнюючої характеристики рівня й глибини проникнення інновацій у виробничий процес на підприємстві, залишаються недостатньо розкритими, водночас беззаперечним залишається факт необхідності визначення готовності вітчизняних суб'єктів господарювання до інноваційних процесів розвитку їх потенціалу, особливо в умовах ризиків воєнного стану та обмеженого доступу до фінансових ресурсів.

Роль діагностики як інструменту, що забезпечує зворотний зв'язок в управлінні підприємством, важко переоцінити. Якщо в умовах сучасної конкуренції підприємство постійно не стежить за основними показниками, що характеризують різні сторони його діяльності, то незабаром з'ясується, що результати діяльності стали істотно гірші, ніж у минулому періоді.

Щоб зберегти завойовані ринкові позиції й ефективно здійснювати управління конкурентоспроможним потенціалом, виникає потреба у діагностиці діяльності підприємства, зокрема його конкурентного потенціалу з урахуванням специфіки виробництва, його організації на конкретному підприємстві.

Діагностику слід розглядати як різновид управлінської діяльності, спрямованої на встановлення й вивчення внутрішнього стану підприємства, виявлення проблем його ефективного функціонування й розвитку, а також формування шляхів їх вирішення.

Зважаючи на сучасні вимоги до закриття вільного доступу до певного обсягу інформації, в тому числі щодо економічних спостережень, для оцінки стану підприємств України та їх здатності до резильєнтності обрано період дослідження з 2012 року – тобто за два роки до початку воєнного вторгнення росії в 2014 році, до 2020, 2021 року (за 2022 та 2023 роки офіційна статистична інформація закрыта та подана не в повному обсязі) .

Вважаємо доцільним на початковому етапі діагностики конкурентоспроможності потенціалу підприємств України здійснити оцінку структурних показників діяльності вітчизняних підприємств.

У Додатку А в таблиці 1 представлені основні показники діяльності суб'єктів господарювання України, сформовані на основі інформації

ініціативно поданих звітів за 2012 – 2021 роки, які свідчать про те, що за аналізований період кількість суб'єктів господарювання без урахування результатів діяльності бюджетних установ, а також без тимчасово окупованої території Автономної Республіки зросла з 1600,1 до 1956,3 тис. одиниць.

Що стосується підприємств, то відбулося зростання кількості 364,9 до 370,9 тис.одиниць. Однак, відбулися структурні зміни питомої ваги підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання з 22,8% у 2012 році до 19,0% у 2021 році.

Слід зазначити, що протягом 2014-2016 років відбулось значне скорочення кількості підприємств та їх питомої ваги у загальній кількості суб'єктів господарювання за рахунок втрати виробництв на тимчасово окупованій території. На 10 тис. населення кількість підприємств становила 80 у 2012 році, та на кінець аналізованого періоду – 83 підприємства.

Однак, здатність до відновлення, резильєнтності продемонстрували суб'єкти господарювання без створення юридичної особи – фізичні особи-підприємці. Їх питома вага у загальній кількості суб'єктів господарювання зросла з 1235,2 тис. одиниць до 1585,4 тис. одиниць, або з 77,2% до 81,0%. На 10 тис. населення кількість фізичних осіб-підприємців становила 271 у 2012 році, та на кінець аналізованого періоду – 354 одиниці. Найменшою ця кількість була у 2016 році – 68 одиниць на 10 тис. населення.

Однак відбулось скорочення робочих місць як за кількістю зайнятих працівників на 901,5 тис. осіб з 9957,6 тис. осіб до 9056,1 тис. осіб, так і за кількістю найманих працівників на 1251,6 тис. осіб з 8620,3 тис. осіб до 7368,7 тис. осіб. Найнижчою кількістю зайнятих працівників була в 2015, 2016, 2017 роках – 8331,9 тис. осіб, 8244,0 тис. осіб та 8271,3 тис. осіб відповідно.

Така ж тенденція спостерігалась і за кількістю найманих працівників 6589,5 тис. осіб, 6597,6 тис. осіб та 6706,2 тис. осіб відповідно. Темпи скорочення кількості найманих працівників значно вищі від темпів скорочення кількості зайнятих працівників.

В таблиці 2 наведено показники кількості суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в Україні. До ТОП 4 таких суб'єктів за видами економічної діяльності відносяться: оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів; сільське, лісове та рибне господарство; промисловість; будівництво.

Як свідчать дані таблиць 2-4 Додатку А, у загальній кількості суб'єктів господарювання питома вага підприємств зайнятих в оптовій та роздрібній торгівлі та ремонту автотранспортних засобів становить біля 26-28%, кількість

зайнятих працівників становить близько 15-17%, кількість найманих працівників – також біля 15-17% від загального обсягу.

У загальній кількості суб'єктів господарювання питома вага підприємств зайнятих у промисловості становить 12-13%, однак кількість зайнятих працівників становить біля 30-37%, кількість найманих працівників – 28 –38%, обсяг реалізованої продукції, товарів, робіт та послуг також становить біля 34 – 35% від загального обсягу.

Показники, представлені в таблицях 2-4 Додатку А свідчать про те, що структура суб'єктів господарювання України в цілому відрізняється від структури суб'єктів господарювання зайнятих у промисловості. Так, якщо в цілому по Україні на кінець аналізованого періоду питома вага підприємств становить 19%, а фізичних осіб – підприємців – 81%, то у структурі суб'єктів господарювання зайнятих у промисловості - питома вага підприємств становить 30,7%, а фізичних осіб – підприємців – 6,6%.

Відповідно, у структурі суб'єктів господарювання зайнятих в оптовій та роздрібній торгівлі та ремонті автотранспортних засобів - питома вага підприємств становить 26,2%, а фізичних осіб – підприємців – 42,9% до загальної кількості суб'єктів господарювання – фізичних осіб-підприємців.

При цьому, кількість зайнятих працівників в цілому по Україні на кінець аналізованого періоду по суб'єктах господарювання зайнятих у промисловості становить 30,7% по підприємствах та 6,6% та по відповідно, по суб'єктах господарювання зайнятих в оптовій та роздрібній торгівлі та ремонті автотранспортних засобів – 17,42% та 47,3% відповідно.

За кількістю найманих працівників пропорції становлять по суб'єктах господарювання зайнятих у промисловості становить 31,0% по підприємствах та 10,0% - суб'єкти господарювання – фізичні особи підприємці; по суб'єктах господарювання зайнятих в оптовій та роздрібній торгівлі та ремонті автотранспортних засобів – 17,3% та 54,6% відповідно. Отже, можна стверджувати, що не дивлячись на незначну питому вагу підприємств зайнятих у промисловості, їх потенціал – значний.

Однак, слід враховувати стан завантаження виробничих потужностей підприємств, які здійснюють виробничу діяльність під час воєнних дій в країні – менше 50% в добувній промисловості, біля 60% в переробній промисловості та постачанні електроенергії; водопостачання і водовідведення – біля 75%. Слід зазначити фактори, що стримують промислове виробництво в Україні:

- недостатній попит (через втрату ринків збуту та падіння платоспроможного попиту);
- нестача робочої сили (через мобілізаційні та міграційні процеси);

- нестача сировини, матеріалів, устаткування (через значну втрату логістичних зв'язків);
- фінансові обмеження та інші фактори.

Значним є потенціал суб'єктів господарювання зайнятих в оптовій та роздрібній торгівлі та ремонті автотранспортних засобів.

У 2022 році у структурі розподілу за КВЕДами на першій позиції була торгівля. Загалом у топ 5 за кількістю зареєстрованих юридичних осіб за видами економічної діяльності увійшли:

- оптова та роздрібна торгівля – 7835 юридичних осіб;
- мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 6544 юридичних осіб;
- надання інших видів послуг – 3822 юридичних осіб;
- діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 1968 юридичних осіб;
- переробна промисловість – 1822 юридичних осіб.

Таким чином маємо перший висновок щодо резильєнтності трудового потенціалу нашої країни. Вищий ступінь резильєнтності – у самозайнятих працівників, які при цьому вони створюють робочі місця для найманих працівників.

Сьогодні суб'єкти господарювання зазнають різного впливу воєнних дій, залежно від свого місця розташування. Загалом, регіони України можна поділити за чотирма категоріями:

- «частково окуповані регіони» (зона ведення бойових дій) – Донецька, Луганська, Харківська, запорізька, Херсонська область та Автономна республіка Крим;
- «прифронтові регіони» (під загрозою вторгнення) – Миколаївська, Одеська, Сумська, Чернігівська, Київська області;
- «опорні регіони» (відіграють вирішальну роль у логістиці оборонних та гуманітарних вантажів) – Дніпропетровська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська, Вінницька, Житомирська області;
- «безпечні регіони» (регіони, які є умовно безпечними для підприємницької діяльності та мають мінімальний ризик вторгнення) – Волинська, Львівська, Рівненська, Хмельницька, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області.

Крім того, значні втрати територій, які раніше використовувались в сільськогосподарському виробництві навіть після звільнення залишаються непридатними до використання для та небезпечними для життєдіяльності.

За даними Держстату, прифронтові та частково окуповані регіони відповідають за більш як 40% ВВП України. На їх території зареєстровані понад 45% компаній (за виключенням Києва).

Важливо розуміти, що бойові дії руйнують фізичні активи підприємств. Частка підприємств, що перебувають під загрозою зникнення, у прифронтових та частково окупованих регіонах становить близько 45% для первинного сектору (сільське господарство та видобуток), 35% - для вторинного (заводи, фабрики, промислове виробництво) та 37% - для третинного сектору (послуги).

Рекордне падіння попиту в прифронтових та частково окупованих регіонах завдає руйнівної шкоди малому і середньому бізнесу.

До початку повномасштабного воєнного вторгнення росії найбільшим роботодавцем в Україні був середній та малий бізнес. На його частку припадало 75% від усіх зайнятих в Україні працівників, або 4,8 млн українців. Решта 25% (або 1,6 млн українців) працювали на великих підприємствах [3].

Таким чином, саме середній і малий бізнес формує кумулятивне значення фонду оплати праці та платоспроможний попит на споживчому ринку тих регіонів, де створено локацію бізнесу.

Найпопулярнішою сферою діяльності малого та середнього бізнесу в Україні є оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспорту. Слід зазначити, що важливою рисою для більшості малого і середнього бізнесу є географічна прив'язка до свого споживача та до визначення категорій регіону за ступенем безпечності для бізнесу, безпечності для споживача. Саме цей фактор став вирішальним з початком війни.

Найбільше заважає бізнесу у відновленні нестача фінансових ресурсів в країні – а саме неплатоспроможність клієнтів, недоступність кредитних коштів і власного капіталу бізнесу тощо. Підприємці вважають, що бізнесу заважають відновлюватись такі перешкоди:

- відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку;
- відсутність достатнього капіталу;
- непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку;
- непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу;
- недоступність через високу вартість кредитних коштів;
- високі податки і збори [4].

Крім того, питання кризи дефіциту оборотних коштів, розрахунково-платіжної дисципліни підприємств України лише посилилася через втрату зв'язків з контрагентами.

Узагальнення позицій науковців, які займаються проблемами формування і реалізації потенціалу підприємств, зокрема, інноваційного, дають змогу стверджувати, що інноваційний потенціал доцільно поділяти на гіпотетичний (потенціал, який теоретично можна використати для розвитку інноваційної діяльності, але який не використовується, оскільки суб'єктивні або об'єктивні можливості для цього відсутні або дуже обмежені) і фактичний потенціал (потенціал, який реалізується при здійсненні інноваційної діяльності).

За аналізований період обсяг реалізованої продукції, наданих послуг суб'єктами господарювання у вартісному вираженні зріс з 4459,9 до 15240,1 млрд. грн. Однак, слід пам'ятати про необхідність оцінювання вартості обсягу реалізованої продукції, наданих послуг суб'єктами господарювання з урахуванням зростання цінового фактора через інфляційне зростання.

Слід зазначити, що протягом аналізованого періоду за обсягом реалізованої продукції у загальній структурі реалізованої продукції питома вага підприємств скоротилась з 94,2% до 91,0%. Вклад фізичних осіб-підприємців зріс з 5,8% до 9,0%. На рисунку 1 представлена структура суб'єктів господарювання України та обсягу реалізованої ними продукції (товарів, послуг) з якого видно, що за незначної питомої ваги кількості підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання України, питома вага виробленої та реалізованої ними продукції (товарів, послуг) становить біля 91%. Це дає нам право стверджувати те, що основний потенціал країни, в тому числі інноваційний, сконцентрований саме на підприємствах.

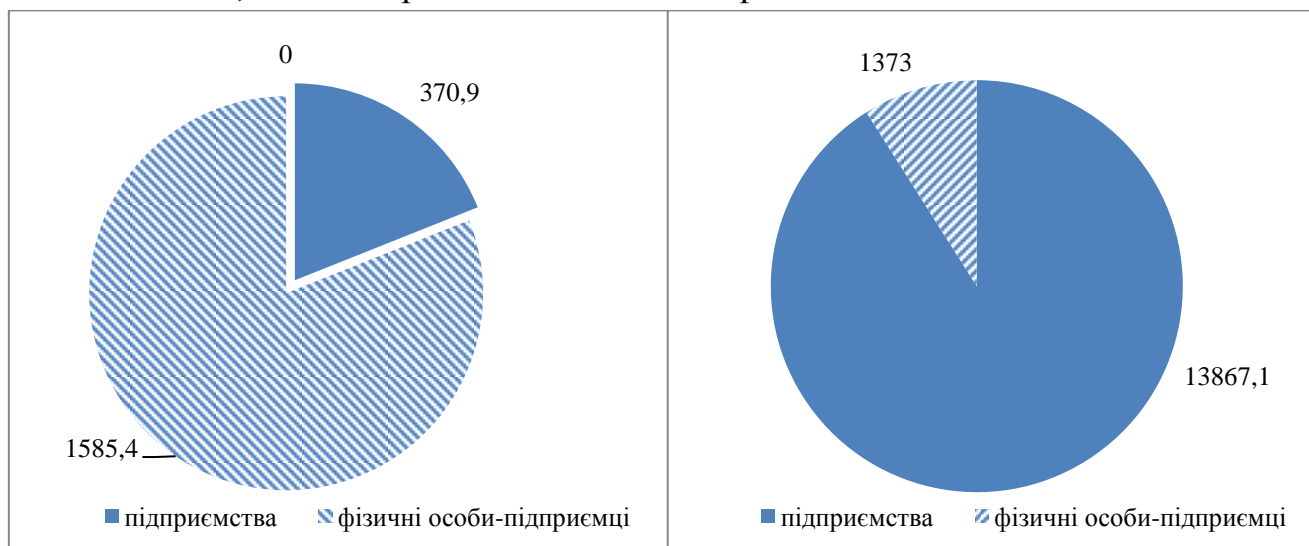

Рис. 1 – Структура суб'єктів господарювання України (тис.од) та обсягу реалізованої ними продукції (товарів, послуг) (млрд. грн) у 2021 році

Таким чином отримали другий висновок щодо необхідності зміцнення резильєнтності виробничого та інноваційного потенціалу нашої країни [5].

Антикризовий план має стати основою безперебійної роботи підприємств. При цьому, як зазначають виробники, на багатьох етапах доводиться розв'язувати проблеми швидко та зміщуючи акценти – ситуація надто швидко змінювалася та була надто непередбачуваною.

В 2023 році на всесвітньому економічному форумі у Давосі представниками української делегації було зазначено, що відновлення України є можливістю та економічним стимулом для реального доходу та інвестицій. Припинення війни та післявоєнне відновлення країни стали ключовими темами форуму.

В нинішніх надскладних умовах вирішення питань досягнення стійкості суб'єктів господарювання, які забезпечують підтримання та національних економічних інтересів нашої країни – це досягнення стану надійного другого фронту та формування основ національної безпеки. Національну безпеку визначають як стан захищеності національних інтересів, архітектура якої включає стан захищеності національних інтересів, ідентичності нації, існування держави та інших складових.

Стан захищеності національних інтересів визначає резильєнтність – здатність «тримати удар», здатність до самовідтворення, до формування стресостійкої стратегії, яка здатна забезпечити збалансований розвиток на основі використання наявного (фактичного) та дослідження можливостей виявлення і використання гіпотетичного інноваційного потенціалу, успішно протистояти ендегенним та екзогенним викликам та нейтралізувати їх вплив.

Проведені ж дослідження дозволили зробити висновки щодо резильєнтності трудового потенціалу нашої країни. Вищий ступінь резильєнтності – у самозайнятих працівників, які при цьому вони створюють робочі місця для найманих працівників. Створення робочих місць прямо і опосередковано впливає на підвищення платоспроможного попиту населення.

Також отримали висновок щодо необхідності зміцнення резильєнтності виробничого та інноваційного потенціалу нашої країни, в тому числі за рахунок коригування Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Основою української інноваційної конкурентоспроможності має стати людський капітал, а також знання й результати наукових досліджень, в тому числі створення штучного інтелекту як рушійної сили економіки та суспільства. Їх ефективна реалізація в Україні з можливістю виходу на світові ринки та залучення інвесторів для післявоєнного відновлення країни сприятиме підвищенню резильєнтності вітчизняних учасників економічних відносин.

Список використаних джерел:

1. *Вплив війни в Україні на економічний розвиток, наслідки для світової торгівлі.* Ганна Жула URL: <http://surl.li/trmsj>

2. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Нове обличчя українського підприємництва. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/29/690937/>

4. Що заважає українському бізнесу розвиватися під час війни та як підприємці оцінюють перспективи зростання? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/1/699634/>.

5. Ткаченко І.П. Формування стратегії резильєнтності – запорука забезпечення національної безпеки. X Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи», м. Кам'янське, 1-2 червня 2023 р. 391-403 с. https://www.dstu.dp.ua/uni/downloads/zbirka_konf_soz.pdf